

SOCIJALNO-GEOGRAFSKO DIFERENCIRANJE NASELJA ZAPREŠIĆ*

ZORAN KLARIĆ

1. Uvod

Razvoj grada Zagreba kao urbanog kompleksa očituje se u prostoru postepenim širenjem na sve veću površinu i čestim promjenama pravaca širenja urbanog tkiva zbog utjecaja različitih faktora. Od 1850. godine, kad su nekadašnja posebna naselja Gradec i Kaptol ujedinjena u grad Zagreb, područje grada širilo se uglavnom smjerom zapad-istok, da bi tek nakon stvaranja nove Jugoslavije bio ostvaren prodor prema jugu. Za suvremeno razdoblje karakteristično je uključivanje centara u okolici u gradsku cjelinu i pretvaranje u nova žarišta razvoja. Jedan od takvih centara je i Zaprešić.

Prvotno širenje Zagreba pravcem zapad-istok uzrokovano je topografskim karakteristikama položaja i razvojem prometne mreže. Na sjeveru se pružaju obronci Medvednice, a na jugu dolina rijeke Save izložena čestim poplavama, što je predstavljalo značajnu prepreku jačoj izgradnji. Izgradnja željezničke pruge pravcem zapad-istok također je utjecala na usmjeravanje razvoja grada, ali je činila i prepreku širenju prema jugu, tako da su s južne strane željezničke pruge sve do iza drugog svjetskog rata građene isključivo siromašne gradske četvrti.

Tek nakon oslobođenja počinje planski razvoj Zagreba kao velegrada koji je podrazumijevao širenje prema jugu, odnosno prema rijeci Savi i preko nje, te povećanje teritorijalno obuhvata grada. U cijelom međuratnom razdoblju površina grada Zagreba iznosila je 64 km², 1945. je priključenjem Kustošije i dijela Bukovca povećana na 75 km², a 1949 na 82 km² pripajanjem većeg dijela Dubrave. 1950. godine spojena su Zagrebom tadašnja sela na obroncima Medvednice od Podsuseda do Markuševca i naselje Savski Gaj na desnoj obali Save, a dodavanjem još nekih sela 1952. godine površina Zagreba je povećana na čak 238 km².¹

Promjena zatim nije bilo sve do 1967. godine kad je izvršena teritorijalna reforma i formirana jedinstvena općina Zagreb površine 475 km², kojoj je priključeno vrlo prostrano područje s desne strane Save i još neka sela istočnog dijela prigorja Medvednice. Danas je to područje podijeljeno na deset gradskih općina – Susjedgrad, Crnomerec, Centar, Medveščak, Maksimir, Dubrava, Trešnjevka, Trnje, Peščenica i Novi Zagreb. Samo se dio naselja općine Novi Zagreb još uvijek statistički posebno razmatraju, dok su sva ostala već postala sastavnim dijelovima naselja Zagreb u užem smislu.

Paralalno s administrativnim određivanjem naselja Zagreb u najužem smislu, vršeno je i određivanje Zagrebačke regije, odnosno područja okolice Zagreba koje je s gradom organski povezano. Za razliku od kotara Zagreb iz 1953. godine koji je imao površinu od 509 km² i obuhvaćao uglavnom područje općine Zagreb iz 1967. godine, 1955. je formiran mnogo prostraniji kotar Zagreb, 1956. nazvan grad Zagreb, površine 1922 km². Obuhvatio je općine Dugo Selo, Samobor, Sesvete, Velika Gorica, Zaprešić i Zelina, a od 1961. i Jastrebarsko. 1963. priključeno mu je cijelo južno područje Hrvatskog zagorja, odnosno tadašnji kotar Krapina, pa je tako površina grada Zagreba iznosila čak 4035 km². Ukidanjem kotareva 1967. godine nestalo je upravne povezanosti Zagreba s okolicom, jer više nisu postojale teritorijalne jedinice između općine i republike.²

Ubrzo se opet osjetila nužnost uspostavljanja većih političkih cjelina od općina, a i stvarno širenje zagreba izvan užih općinskih granica tražilo je odgovarajuću političku potvrdu. Tako je 1974. došlo do formiranja Gradske zajednice općina Zagreb kojoj su osim deset općina užeg područja priključene još općine Zaprešić i Velika Gorica, a 1981. Sesvete i Samobor. Zajednica općina Zagreb (okolica) obuhvatila je nekadašnje područje kotara Zagreb iz 1963. uz naknadno priključenje općina Vrbovec, Ivanić-grad i Kutina. Ova podjela je i danas na snazi, iako ima dosta nedoumica i nelogičnosti – upravni centar općina okolice nalazi se u Zagrebu, općina Jastrebarsko je odsječena od ostalih dijelova itd. Postoje i prijedlozi o priključenju općina Dugo Selo, Donja Stubica i Jastrebarsko gradu Zagrebu.

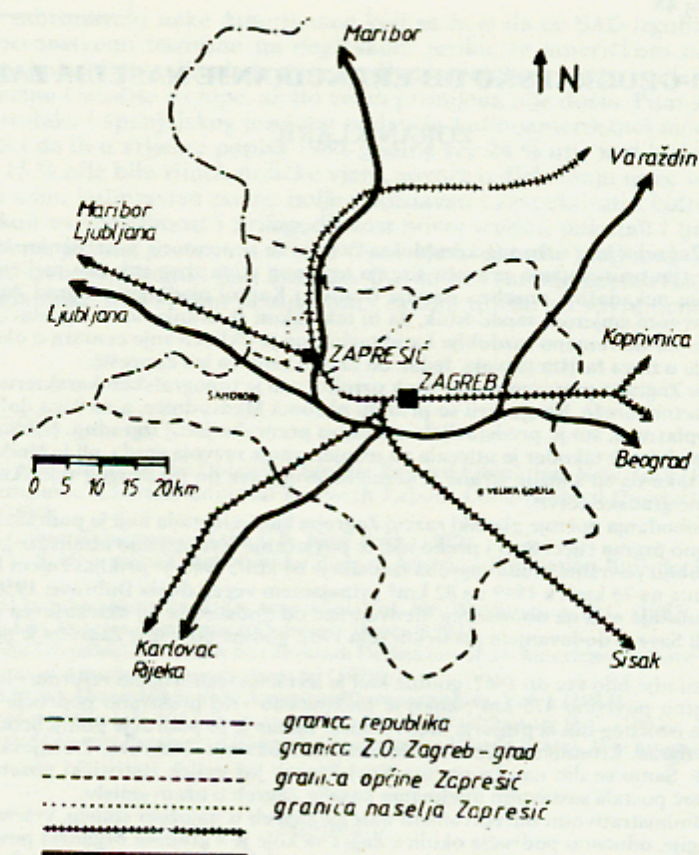
Valja naglasiti da postoje znatne razlike između stvarne situacije u prostoru i administrativnog određivanja, pa su mnogi autori pokušali pomoću nekih drugih pokazatelja definirati gradsku regiju Zagreba, odnosno granice grada Zagreba u užem i širem smislu. Tako dr. Milan Vresk izdvaja gradsku regiju Zagreba pomoću modela sa četiri varijable – udio poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu ispod 50 %, udio zaposlenog aktivnog stanovništva iznad 30 %, činjenicu da je Zagreb ili njegovo satelitsko naselje centar rada i teritorijalni kontinuitet (uz neke iznimke).³ Kako je izdvajanje vršeno po naseljima, dobiveno područje ne poklapa se s općinskim granicama, već u tako određenu gradsku regiju spadaju

* Recenzent prof. dr. Veljko Rogić

¹ Jelen I, Zagrebačka urbana regija, Geografija SR Hrvatske, knjiga 2, Zagreb 1974, str. 11-12

² Jelen I, Zagrebačka urbana regija, Geografija SR Hrvatske, knjiga 2, Zagreb 1974, str. 11-12

³ Vresk M, Gradska regija Zagreba, Geografski glasnik 40, Zagreb 1978, str. 60

Slika 1. Položaj Zaprešića u Zagrebačkoj urbanoj regiji
Figure 1. Position of Zaprešić in the Urban region of Zagreb

cjelokupne površine samo općina užeg dijela Zagreba izuzevši krajnji južni dio općina Novi Zagreb, veći dio općina Zaprešić, Samobor i Donja Stubica, te dijelovi općina Zabok, Jastrebarsko, Velika Gorica, Sesvete i Dugo Selo. Iako se na ovaj način može dosta dobro izdvojiti šire urbanizirano područje grada Zagreba, problem je što dolazi do cijepanja jedinstvenih općinskih područja, a sigurno je da tako obuhvaćeno područje i neprestano mijenja svoju površinu.

Kako je za potrebe planiranja razvoja grada Zagreba potrebno voditi više računa o postojećim općinskim granicama, bez obzira na organiziranost područja koje je obuhvaćeno, dr Veljko Rogić pri određivanju zagrebačke okolice izdvaja područje urbanog prostora Zagreba u koji spada deset općina užeg dijela Zagreba i Sesvete. Periurbani prostor čine ostale općine Gradske ZO Zagreb Zaprešić, Samobor i Sesvete, te općine Donja Stubica, Dugo Selo i Zelina iz Zajednice općina Zagreb (okolica) jače povezane s gradom. Periurbani rub činile bi preostale općine ZO Zagreb.⁴

Očito je da je administrativna podjela često u suprotnosti sa stvarnim stanjem, za što postoji niz razloga objektivne, ali i subjektivne prirode. Najizrazitiji primjer je općina, odnosno naselje Sesvete. Iako su Sesvete udaljene od središta Zagreba svega 11 kilometara, kao npr. Podsused i s njim su i fizički spojene već dvadesetak godina, općina Sesvete je priključena Gradskoj ZO Zagreb tek 1981. godine. Općine Zaprešić i Velika Gorica službeno su dijelovi Zagreba još od 1974. godine, iako su općinska središta udaljena od centra Zagreba 17 kilometara i najvjerojatnije se neće nikad potpuno fizički spojiti sa Zagrebom.

⁴ Rogić V, Zagrebačka regija, Geografski glasnik 41-42, Zagreb 1979-1980, str. 158

U svakom slučaju, zadnjih desetak godina osjeća se da su sazreli uvjeti za sve jače usmjeravanje razvoja gradskog organizma Zagreba prema općinskim centrima u okolici. Taj proces je već u punom zamahu u naseljima Zaprešić, Samobor i Velika Gorica, što je i vidljivo iz porasta broja stanovnika. Uskoro bi se isto moglo dogoditi i sa Dugim Selom i Donjom Stubicom, a možda i s ostalim centralnim naseljima u okolici Zagreba.

U najužem gradskom području Zagreba ima sve manje prostora za širenje stambenih površina, industrije, skladišnog prostora, zemljište je skupo, a ima i prometnih problema. Čak postoje pritisci da se neke djelatnosti isele iz grada, kao što je tzv. »prljava« industrija i skladišta. Svi ti problemi mogu se riješiti prebacivanjem spomenutih djelatnosti u okolice grada, odnosno u prigradskasredišta koja su najpogodnija zbog rješavanja problema infrastrukture, a mogu privući doseljenike i zbog mogućnosti vršenja opskrbenih, kulturnih i drugih usluga.

Tablica 1 – Kretanje broja stanovnika u glavnim naseljima gradske zajednice općina Zagreb od 1961. do 1981. godine

Naselje	Broj stanovnika			Porast u %	
	1961.	1971.	1981.	1961–71.	1971–81.
Zagreb	430 802	566 084	649 586	31,4	14,8
Sesvete	2 353	9 306	17 975	295,5	93,2
Zaprešić	3 311	4 992	8 201	50,8	64,3
Samobor	5 679	7 723	12 404	36,0	60,6
Velika Gorica	2 875	7 995	24 834	178,1	210,6
Ostala naselja	131 708	137 400	142 258	4,3	3,5
UKUPNO GRADSKA ZO ZAGREB	576 728	733 500	855 528	27,2	16,6

Izvori: za godine 1961–1971. – Korenčić M, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857–1971*, Zagreb 1979.
za godinu 1981. – Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31. III 1981, *Stanovništvo, tabele po naseljima*, Republički zavod za statistiku, Zagreb 1982.

Zagreb pri tom ništa ne gubi, jer je zbog male udaljenosti prigradskih središta moguć nastavak funkcioniranja svih preseljenih djelatnosti u sklopu jedinstvenog gradskog organizma. U tom pogledu već je poduzeto niz konkretnih koraka, od čega velik dio na području Zaprešića, koji je zbog toga doživio mnoštvo promjena socijalno-geografskog karaktera.

Tako je jedan od glavnih ciljeva ovog rada prikaz raslojavanja Zaprešića, kao primjera jednog dinamičkog urbanog naselja, u trenutku najveće transformacije u njegovoj povijesti. Istovremeni cilj bio je i izvršavanje cjelovitog socijalno-geografskog diferenciranja jednog malog prostora, odnosno primjena socijalno-geografske koncepcije u praksi.

2. POLOŽAJ I RAZVOJ NASELJA

Naselje Zaprešić središte je istoimene općine u Zagrebačkoj urbanoj regiji i Središnjoj Hrvatskoj, a od 1974. godine i dio Gradske ZO Zagreb. Iako je prema statističkoj diferencijaciji Zaprešić grad, on je ujedno i dio drugog grada – Zagreba, pa sam smatrao termin naselje pogodnijim.⁵ Općina Zaprešić je 1981. godine imala 33 053 stanovnika na površini od 216 km², a naselje Zaprešić 8 201 stanovnika na površini od 18,7 km² i u njemu je živjelo 24,8 % stanovnika općine. Gustoća naseljenosti općine iznosila je 154,0 stanovnika na km², a naselja 430,5.⁶

Područje naselja Zaprešić prostire se na krajnjem južnom dijelu općine Zaprešić i direktno graniči s općinom Susedgrad i Samobor, također dijelovima Gradske ZO Zagreb. Granice naselja poklapaju se s granicama mjesne zajednice i katastarske općine, vrlo su jasne i većim dijelom vidljive u prostoru – na jugu rijeka Sava, na istoku Krapina, te na zapadu potok Lužnica.

Zaprešić je izvanredno važno prometno čvorište kraj kojega prolaze željezničke i cestovne prometnice najvišeg ranga, pa s pravom nosi naziv »zapadna vrata Zagreba«. Kroz naselje smjerom istok-zapad prolazi magistralna željeznička Pruga Zagreb – Ljubljana i pruga Zagreb – Zabok – Varaždin koja kod željezničke stanice Zaprešić skreće prema sjeveru. Neposredno pored Zaprešića prolazi i međunarodna cesta I reda Zagreb – Maribor, poznata kao Zagorska magistrala, glavna veza Zapadne i srednje Evrope s Jugoistočnom Evropom i Bliskim Istokom. S velikog suvremenog cestovnog čvorišta Zaprešić od kojeg počinje obilaznica Zagreba, te pomoćnog čvorišta Jarek, odvajaju se ceste prema Zagrebu, Bistri i cen-

⁵ Crkvenčić I, *Dodatak – tablice, Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske*, Zagreb 1976, str. 231

⁶ Stanovništvo, domaćinstva i stanovi po mjesnim zajednicama, stanje popisa 31. 03. 1981, Centar za ekonomski razvoj grada Zagreba, Zavod za statistiku, Zagreb 1982.

tru Zaprešića. Odatle jedna cesa vodi prema Brežicama, a druga prema Klanjcu i Zaboku i uz te prometnice je smještena glavnina izgrađenog dijela naselja.

Cjelokupno područje naselja Zaprešić obuhvaća tri reljefne cjeline – aluvijalnu nizinu Save i Krapine na jugu i istoku, pleistocensku terasu na srednjem zapadnom dijelu i obronke Marijagoričkog pobrda na krajnjem sjeveru, prekrivene šumom⁷. Gotovo sve izgrađene površine vezane su uz područje terase, koje je zbog ocjeditosti tla, zaštićenosti od poplava i sastava tla u kojem prevladavaju ilovaste i glinaste naslage pogodno ne samo za naseljavanje nego i za razvoj poljoprivrede.

Zaprešić se prvi put spominje 1474. godine u popisu crkvene desetine pod točnim nazivom Villa Zapryzchye, a 1566. godine u urbaru vlastelinstva Susjedgrad navodi se Zaprešić kao jedna od najmanjih seoskih općina u posjedu Franje Tahija sa ukupno 64 podložnika ili oko 300 stanovnika.⁸ Područje naselja dobilo je na značenju osnivanjem vlastelinstva Lužnica na zapadu početkom 17. stoljeća, te izgradnjom novih gospodarskih zgrada istočnije krajem 17. stoljeća, pa stoga i naziv Novi Dvori (Curia Nova). U samom Zaprešiću nije se međutim ništa značajnije dešavalo sve do polovice 19. stoljeća, već je ostao i dalje malo selo čije se stanovništvo bavilo uglavnom poljoprivredom.

Prva prekretnica u razvoju Zaprešića bio je razvoj željeznice, odnosno gradnja pruge Zidani Most – Zagreb 1862. i pruge Zaprešić – Varaždin 1886. godine. Iako je Zaprešić postao važno željezničko čvorište i omogućena dnevna migracija radne snage, do većih promjena nije došlo ni tada, već je naselje i dalje ostalo u sjeni obližnjeg naselja Brdovec kao općinskog središta. Suvremeni razvoj nekih drugih naselja u SR Hrvatskoj, kao što su Banova Jaruga kod Kutine ili Perković kod Sibenika dokazuje da funkcija željezničkog čvorišta ne mora nužno predstavljati preduvjet za intenzivni razvoj nekog mjesta.

Iako je prvi industrijski objekt – tvornica za preradu mesa izgrađena još 1918. godine, to nije imalo većeg utjecaja na razvoj Zaprešića, već je on uslijedio tek desetak godina nakon oslobođenja, kad je izgrađeno nekoliko velikih industrijskih objekata i kad je Zaprešić postao općinsko središte.

Daleko najvažniji privredni objekt u Zaprešiću je tvornica građevinske keramike, porculana i vatrostalnog posuda »Jugokeramika«, gigant jugoslavenske industrije nemetala. Tvornica je počela s radom 1953. godine, a ubrzo nakon toga su izgrađeni i drugi industrijski objekti – pogoni zagrebačkih industrija. To su kemijska industrija »Karbon«, tvornica tehničkih plinova i tvornica plastičnih masa »Montkemija«; metalna industrija »Lanac«. Najnoviji su pogon za preradu obojenih metala »Unija« i remontna radionica za popravak vlakova Željezničkog transporta (ŽTP-a) Zagreb koja je još u gradnji.

Dobivanje funkcije općinskog središta 1955. godine utjecalo je na razvoj tercijarnih djelatnosti – najznačajnije radne organizacije su komunalno-građevinska RO »Kogroz«, trgovina na veliko i malo »Unikonzum« i »ŽTP«. Ako se izuzmu neprivredne djelatnosti, 1984. godine je u radnim organizacijama Zaprešića bilo zaposleno 3809 radnika, od čega 2199 u tvornici »Jugokeramika«, što Zaprešić čini najjačim privrednim središtem u okolici Zagreba.⁹

Najintenzivniji razvoj Zaprešića vezan je uz razdoblje izgradnje stanova za potrebe Zagreba nakon 1975. a posebno nakon 1981. godine. Iako nema preciznijih podataka o broju stanovnika Zaprešića nakon 1981. godine, krajem 1985. bi prema procjenama taj broj iznosio oko 16 000, što praktički znači udvostručenje za svega pet godina. Ovakvo snažan porast povlači za sobom i razvoj drugih djelatnosti, kao što su industrija i prometne djelatnosti, te osobito jačanje centralnih funkcija zbog jačanja trgovine i usluga. Očito je sadašnje razdoblje vrijeme najvećeg prosperiteta Zaprešića u njegovoj povijesti.

3. STAMBENA FUNKCIJA NASELJA

Da bi se moglo izvršiti diferenciranje naselja Zaprešić, bilo je potrebno proučiti socijalno-geografske funkcije naselja, odnosno funkcije stanovanja, rada, opskrbe i naobrazbe.¹⁰ Razmatranje rekreativne funkcije nije bilo potrebno, jer objekata takve vrste na području Zaprešića zasad nema.

Najveću važnost ima stambena funkcija, čemu je razlog jaka stambena izgradnja i s time povezano doseljavanje velikog broja ljudi. Zbog toga se mijenja postojeća struktura aktivnog stanovništva po sektorima djelatnosti, udio dnevnih migranata, obrazovna struktura itd. Fizički rast naselja posredno utječe i na razvoj svih ostalih djelatnosti, tako da je razvoj svih ostalih funkcija zapravo posljedica funkcije stanovanja.

Opći oblik gradnje u Zaprešiću bitno se razlikuje od onog u Zagrebu i ostalim prigradskim naseljima. Očituje se razmjerno velikim udjelom privatne izgradnje, dok u društvenoj gradnji popriličan prostor zauzimaju obiteljske kuće u nizu, što drugdje nije slučaj. Glavni razlog tog stanja je relativno kasni početak intenzivne stambene izgradnje u Zaprešiću i obilje vrlo pogodnog i jeftinog zemljišta, pa su došle do izražaja neke nove ideje u pogledu stanogradnje.

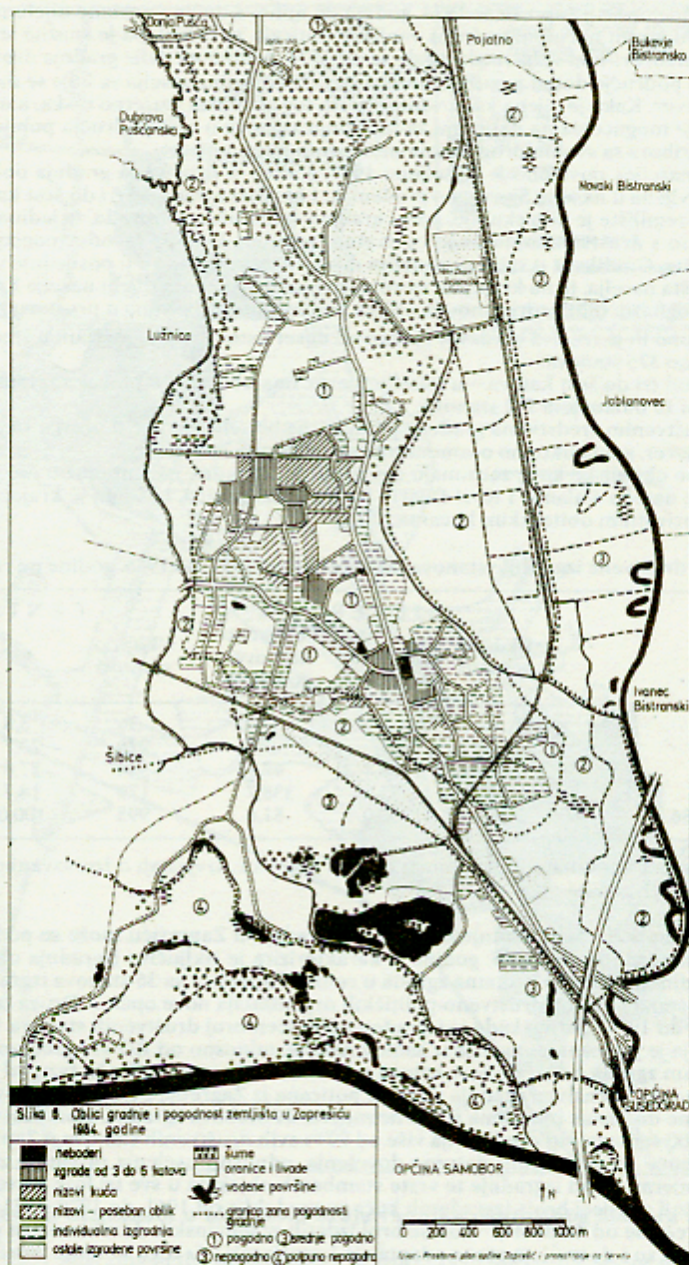
Izuzmemo li Sesvete kao praktički sastavni dio grada Zagreba u užem smislu, intenzivna stambena izgradnja u okolici Zagreba počela je najprije u Velikoj Gorici prije dvadesetak godina, a u Zaprešiću i Samoboru desetak godina kasnije. Budući da je Zaprešić podjednako udaljen od središta Zagreba kao i

7 Jelen I., Zagrebačka urbana regija, Geografija SR Hrvatske, knjiga 2, Školska knjiga, Zagreb 1974, str. 15.

8 Katošić M., Gospodarski razvoj i društveni odnosi na susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu u 16. stoljeću, diplomski rad, Filozofski fakultet – povijest, Zagreb 1984, str. 24.

9 Broj zaposlenih radnika odnosi se na lipanj 1984. godine, a podaci su dobiveni uvidom u matične knjige zaposlenih pojedinih radnih organizacija.

10 Ruppert K., Schaffer F., Maier J., Paesler R., Socijalna geografija, Školska knjiga, Zagreb 1981, str. 89.

Slika 2. Oblici gradnje i pogodnost zemljišta u Zaprešiću 1984. godine
Figure 2. Building forms and building conditions in Zaprešić 1984.

Velika Gorica, a bliži nego Samobor, očito je da se radi o zaostajanju za spomenutim centrima, od kojih je i brojem stanovnika znatno manji. Razlog je nedostatak urbane tradicije u Zaprešiću koji je do prije tridesetak godina bio obično selo, dok je Velika Gorica odavna poznata kao sajmeni centar, a Samobor čak ima višestoljetnu gradsku tradiciju. Zbog toga su trgovina i usluge u Zaprešiću bile donedavno poveć nerazvijene, što je uz loše prometne veze do prije pet godina odbijalo potencijalne doseljenike.

Odluka skupštine općine Zaprešić iz 1974. godine da njihova općina postane dijelom grada Zagreba pokazala se vrlo efikasnim načinom traženja vanjskih poticaja za razvoj, pa je snažna stambena izgradnja uslijedila vrlo brzo. Pri tom valja naglasiti da se od 1974. godine na dalje gradnja društvenih stanova odnosi većinom na područje dotad pustih ledina na sjevernom rubu naselja za koje se danas upotrebljava naziv naselje Sjever. Kako je cijena kvadratnog metra tog zemljišta izuzetno niska, a uvjeti za gradnju vrlo povoljni, bilo je moguće da na natječaju za izgradnju stanova u tom području pobijedi građevinska RO »Marles« iz Maribora sa svojim programom montažnih kuća u nizu.

Prvo »Marles-naselje« dovršeno je i useljeno 1974. godine, a društvena gradnja obiteljskih kuća u nizu je ubrzo nastavljena u naselju Sjever, no građeni su i blokovi zgrada od tri do šest katova. U centralnoj zoni Zaprešića zemljište je bilo skuplje, pa su građeni samo blokovi zgrada, te jedina tri nebodera u Zaprešiću. Usporedo s društvenom, tekla je i privatna izgradnja kojoj je također pogodovala relativno niska cijena zemljišta. Gradilo se u svim preostalim dijelovima zaprešića, a u posljednje vrijeme ponajviše istočno od središta naselja, te na krajnjem sjeveru, prema izdvojenom dijelu naselja Kalamir.

Opcenito se mogu izdvojiti četiri osnovna oblika gradnje jasno zonirana u prostoru Zaprešića:¹¹

1. Neboderi – ukupno ih je tri, dva od devet i jedan od deset katova, svi su locirani u središtu naselja i u njima ima ukupno 326 stanova.
2. Blokovi zgrada od tri do šest katova – u naselju Sjever ima ukupno 16 blokova zgrada i 1004 stana, a u centralnoj zoni 15 blokova sa 712 stanova.
3. Nizovi kuća/društvenim sredstvima građene jednokatne obiteljske kuće u nizu) – smješteni su isključivo u naselju Sjever, a ima ukupno osamdesetak nizova s oko 700 stanova.
4. Privatno građene obiteljske kuće zauzimaju sav preostali zapadni, istočni i južni dio Zaprešića, te izdvojene dijelove naselja Kalamir i Novi Dvori – željeznička stanica. Ukupno je krajem 1984. bilo oko 1300 stanova u privatnim obiteljskim kućama

Tablica 2 – Tempo društvene izgradnje stanova u Zaprešiću od 1957. do 1986. godine po razdobljima

Razdoblje	S J E V E R			C E N T A R		
	Ukupno stanova	%	Prosječno stanova godišnje	Ukupno stanova	%	Prosječno stanova godišnje
1957–1965.	–	–	–	36	3,8	4,5
1966–1973.	–	–	–	226	23,7	28,3
1974–1980.	334	14,1	47,7	534	57,6	78,6
1981–1986.	2 032	85,9	338,7	179	18,7	29,8
UKUPNO 1957–1986.	2 366	100,0	81,6	995	100,0	34,3

Izvor: SIZ stanovanja i komunalnih djelatnosti općine Zaprešić, Izvještaji o izvršavanju programa rada od 1976. do 1983. godine.

S obzirom na tempo i način gradnje, razvoj stanogradnje u Zaprešiću može se podijeliti u tri faze. Prva faza obuhvaća razdoblje do 1965. godine, a karakterizira je isključiva izgradnja obiteljskih kuća u privatnoj režiji. Jedini izuzetak je trokatna zgrada u centru Zaprešića sa 36 stanova izgrađena 1957. godine, uz koju je smještena i zgrada društveno-političkih organizacija nove općine. Druga faza odnosi se na razdoblje od 1965. do 1974. godine kada je izgrađen ograničen broj društvenih stanova isključivo u centru naselja. Gradnja je poticana ponajviše iz samog naselja, odnosno od RO »Jugokeramika«, a izgrađeno je ukupno sedam zgrada od tri do šest katova s ukupno 190 stanova. Treću fazu od 1974. godine na dalje karakterizira vrlo intenzivna gradnja stanova poticana iz Zagreba, s težištem u novom naselju Sjever. Od 1974. godine do danas izgrađena su tri nebodera, 24 blokova zgrada i osamdesetak nizova kuća, sveukupno oko 3500 stanova, što predstavlja više od 90 % svih društvenih stanova u Zaprešiću.¹²

Iako je nemoguće točno utvrditi datume dovršenja, odnosno useljenja privatnih obiteljskih kuća, očit je vrlo ravnomjeran trend izgradnje te vrste stambenih objekata u sve tri faze razvoja stanogradnje u Zaprešiću. Godišnji prosjeci broja izgrađenih kuća za razdoblja od 1961. do 1970, 1971. do 1975. i 1976. do 1981. godine kreću se od 42 do 44,¹³ dok se broj izdatih građevinskih dozvola svake godine kreće od 80 do 100 (uračunate su i dozvole za razne adaptacije i proširenja). Iz toga se može izvući opći zaključak da individualna gradnja bitno ne utječe na opći trend porasta stambenog fonda u Zaprešiću posljednjih godina, već je glavni uzrok povećanje broja stanovnika nakon 1965. a naročito nakon 1974. godine društvena izgradnja stanova najvećim dijelom potaknuta iz Zagreba.

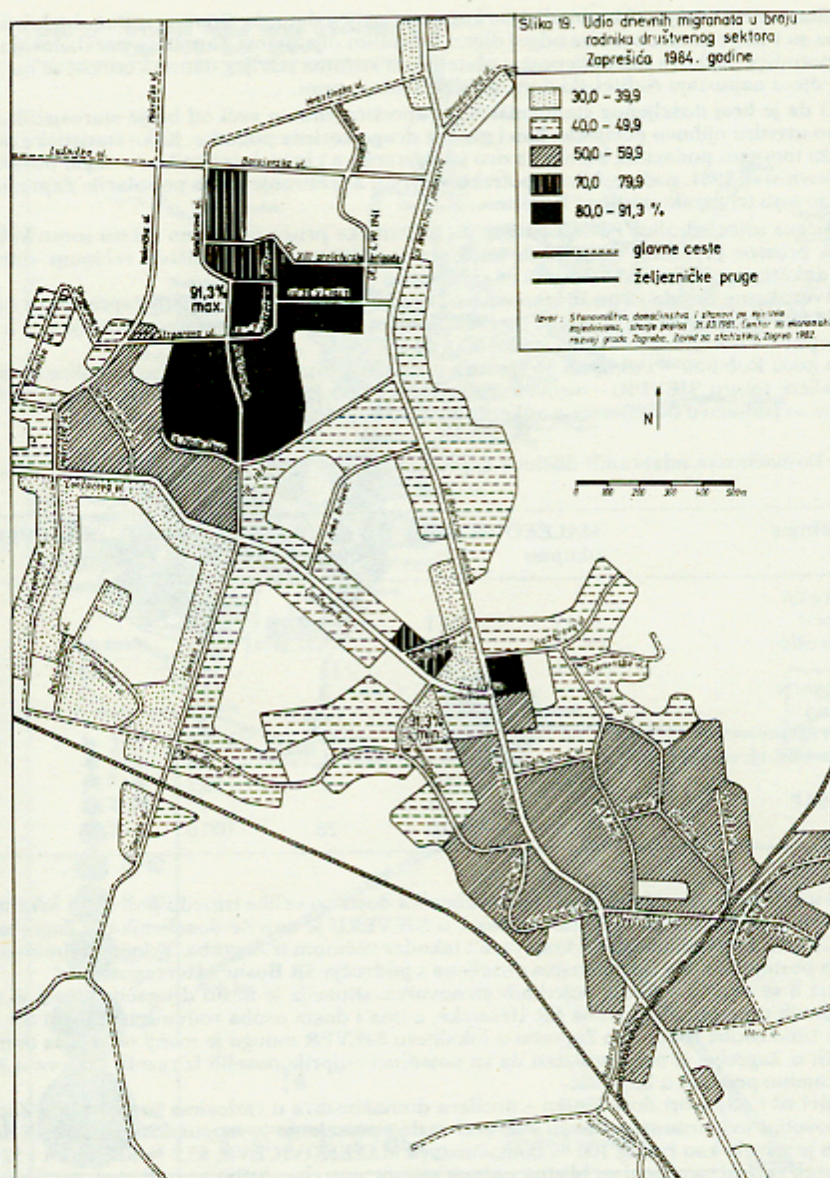
Zbog različitosti vremena i brzine doseljavanja velike su razlike u dobnoj strukturi i vrstama porodica stanovništva pojedinih dijelova naselja.¹⁴ Budući da su najzastupljenija kategorija doseljenika mla-

11 Broj stanova odnosi se na kraj 1984. godine, a dobiven je u SIZ-u stanovanja i komunalnih djelatnosti općine Zaprešić, uvidom u izvještaje o izvršavanju programa rada 1976–1983.

12 SIZ stanovanja i komunalnih djelatnosti općine Zaprešić, Izvještaji o izvršavanju programa rada od 1976. do 1983. godine

13 Stanovništvo, domaćinstva i stanovi po mjesnim zajednicama, stanje popisa 31. 03. 1981. Centar za ekonomski razvoj grada Zagreba, Zavod za statistiku, Zagreb 1982.

14 Svi podaci o dobnoj strukturi i vrstama porodica u Zaprešiću dobiveni iz istog izvora kao i kod 13

Slika 3. Udio dnevnih migranata u ukupnom broju radnika društvenog sektora Zaprešića 1981. godine

Figure 3. Share of daily migrants in the total number of workers in the public sector of Zaprešić in 1981.

di bračni parovi s malom djecom, u novoizgrađenim objektima nesrazmjerno je velik udio predškolske djece i osoba od 25 do 35 godina starosti. Povezano s time, najviše djece školskog uzrasta ima u objektima starim oko deset godina, dok omladine od 15 do 27 godina i zrelih osoba najviše ima u objektima starijim od deset godina. Visok udio starog stanovništva odnosi se isključivo na područja obiteljskih kuća starijeg datuma.

Vrste porodica također su važan pokazatelj unutrašnjeg zoniranja Zaprešića. Posebice je zanimljiv udio samačkih domaćinstava kojih je najviše u blokovima zgrada naselja Sjever i u jednom neboderu u centru Zaprešića gdje su građeni većinom jednosobni stanovi. Porodica od četiri i više članova najviše

ima u kućama u nizu i privatnim obiteljskim kućama novijeg datuma. Stanovi u tim objektima su veći i udobniji, pa su i bolje mogućnosti za odgoj djece. U ostalim dijelovima Zaprešića prevladavaju dvočlane i tročlane porodice. Njihova zastupljenost u obiteljskim kućama starijeg datuma odnosi se na udio starijih osoba – djeca napuštaju roditeljski dom, pa starci ostaju sami.

Budući da je broj doseljenog stanovništva u Zaprešiću znatno veći od broja starosjedilaca, bilo bi vrlo korisno utvrditi njihovo porijeklo, kao i mnoge druge korisne podatke. Kako statističke publikacije na raspoložu mnogim podacima bitnim za ovo istraživanje, a i broj doseljenika se naglo povećao nakon popisa stanovništva 1981. godine, bilo je potrebno izvršiti anketiranje dijela populacije Zaprešića.¹⁵

Odabrao sam tri karakteristična lokaliteta:

1. Malekovićeve ulice od ulice Pavla Lončara do željezničke pruge (u daljem tekstu samo MALEKOVIĆEVA) – prostor privatnih obiteljskih kuća starijeg datuma, stanovništvo većinom starosjedioci, ukupno anketirano 30 domaćinstava ili 98 stanovnika
2. Dvije četverokatne zgrade sa po 16 stanova na Trgu žrtava fašizma u središtu Zaprešića (u daljem tekstu CENTAR) – obje zgrade izgrađene su 1968. godine, stanovnici su većinom doseljenici, a anketirano je ukupno 28 domaćinstava ili 85 stanovnika
3. Dva niza kuća Roh-bau¹⁶ s ukupno 56 stanova u najsjevernijem dijelu Končareve ulice u naselju Sjever (u daljem tekstu SJEVER) – nizovi kuća građeni su od 1978. do 1980, ali još nisu svi useljeni, stanovništvo su isključivo doseljenici, a anketirano je 30 domaćinstava ili 111 stanovnika

Tablica 3 – Domaćinstva odabranih dijelova Zaprešića 1984. godine prema mjestu odakle su se doselila u Zaprešić

Mjesto prijašnjeg boravka	MALEKOVIĆEVA		CENTAR		SJEVER	
	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%
Mjesto Zaprešić (starosjedioci)	19	73,1	3	10,7	–	–
Općina Zaprešić	1	3,8	3	10,7	3	10,0
Zagreb	1	3,8	13	46,4	22	73,3
Hrvatsko zagorje	–	–	3	10,7	2	6,7
Ostali dijelovi središnje Hrvatske	–	–	1	3,6	1	3,3
Ostali dijelovi SR Hrvatske	–	–	1	3,6	–	–
SR BiH	4	15,4	3	10,7	2	6,7
Ostale SR i SAP	1	3,8	–	–	–	–
UKUPNO	26	100,0	28	100,0	30	100,0

Razlike u prethodnom mjestu boravka doseljenika dosta su velike između pojedinih lokaliteta. Dok u MALEKOVIĆEVOJ prevladavaju starosjedioci, u SJEVERU je najviše doseljenika iz Zagreba, dok su stanovnici CENTRA doselili iz raznih krajeva, ali također većinom iz Zagreba. Vrlo je zanimljivo da u sva tri lokaliteta postoje bar dva domaćinstva doseljena s područja SR Bosne i Hercegovine.¹⁷

Promotri li se mjesto rođenja pojedinih stanovnika, situacija je nešto drugačija – veći je udio stanovnika rođenih u raznim dijelovima SR Hrvatske, a ima i dosta osoba rođenih u drugim SR i SAP, te inozemstvu. Udio osoba rođenih u Zagrebu u lokalitetu SJEVER mnogo je manji od udjela domaćinstava doseljenih iz Zagreba, iz čega proizlazi da su pojedinci najprije doselili iz raznih krajeva u Zagreb, a onda se naknadno preselili u Zaprešić.

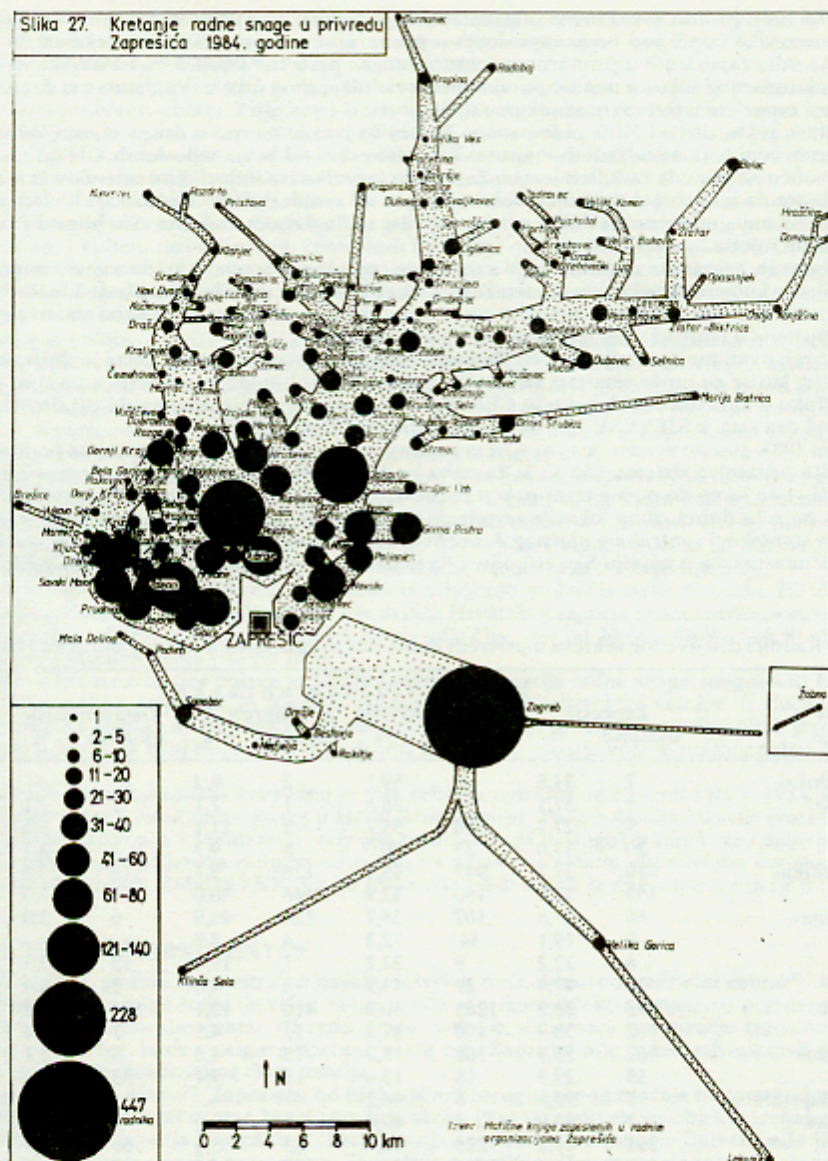
Zanimljivi su i odgovori doseljenika – nosilaca domaćinstava o razlozima preseljenja u Zaprešić, te da li su zadovoljni uvjetima stanovanja. Najčešći razlog preseljenja je mogućnost gradnje ili dobivanja stana i njega je navelo kao razlog 100 % domaćinstava MALEKOVIĆEVE, 83,2 % SJEVERA i 52 % CENTRA. Kao ostali razlozi navedeni su blizina radnog mjesta, potreba službe, specifičnost profesije i školovanje djece. Uvjetima stanovanja zadovoljno je 100 % doseljenika – nosilaca domaćinstava MALEKOVIĆEVE, 93,3 % SJEVERA, te samo 53,6 % CENTRA.

Iz tih podataka može se zaključiti da su osobe koje su doselile u Zaprešić zbog mogućnosti gradnje ili dobivanja stana uglavnom zadovoljne uvjetima stanovanja, dok drugi to nisu. Nezadovoljstvu uvjetima stanovanja stanovnika lokaliteta CENTAR pridonosi i činjenica da su uselili u gotove stanove u zgradama u društvenom vlasništvu, dok su stanovnici MALEKOVIĆEVE i SJEVERA zadovoljniji, jer imaju mogućnost da uređuju svoje stanove prema vlastitim željama.

¹⁵ Anketom je obuhvaćeno cjelokupno stanovništvo triju lokaliteta, a za mišljenje o pojedinim problemima konzultirano je samo stanovništvo starije od 15 godina. Položaj anketiranih lokaliteta označen je na slici 3.

¹⁶ Roh-bau sistem gradnje obiteljskih kuća u nizu sastoji se u tome da građevinari izrađuju samo vanjske zidove kuća, a vlasnicima se prepušta raspoređivanje prostora pregradnjom, uređenje unutrašnjosti, te dotjerivanje fasade i okućnice. Budući da je nakon kupnje kuće potrebno uložiti dosta materijalnih sredstava za potpuno uređenje stana, vremenski razmaci između kupnje kuće i useljenja su dosta veliki, a zato je i dio stanova u Roh-bau kućama lokaliteta SJEVER još neuseljen.

¹⁷ U lokalitetima CENTAR i SJEVER domaćinstva su doselila iz raznih dijelova SR Bosne i Hercegovine, dok su doseljenici u lokalitetu MALEKOVIĆEVA svi iz sela Lusnice u općini Livno.

Slika 4. Kretanje radne snage u privredu Zaprešića 1984. godine

Figure 4. Migration of labour into the economy of Zaprešić in 1984.

4. NASELJE KAO RADNI CENTAR

Među posljedicama vrlo jakog doseljavanja u Zaprešić ističu se i promjene u radnoj strukturi stanovništva. Kako je većina aktivnog stanovništva doseljenog iz Zagreba zadržala svoje radno mjesto u Zagrebu, znatno je uvećan broj dnevnih migranata i promijenjena struktura aktivnog stanovništva prema sektorima djelatnosti.

U primarnom sektoru djelatnosti Zaprešića 1961. godine je bilo zaposleno 23,4 % aktivnog stanovništva, sekundarnom 39,2 %, a tercijarnom 37,4 %. 1971. godine je udio primarnog sektora pao na svega 10,5 %, tercijarni je povećan na 51,0 %, dok je udio sekundarnog sektora ostao na gotovo istoj razini

-38,5 %.¹⁸ Za 1981. godinu zasad nema odgovarajućih podataka, no s obzirom na porast ukupnog broja aktivnih stanovnika i opći pad broja zaposlenih u primarnom sektoru, može se očekivati da bi krajem 1984. godine udio zaposlenih u primarnom sektoru mogao pasti čak ispod 5 %. Istovremeno će se smanjiti udio sekundarnog sektora unatoč porastu broja radnika, zbog udjela doseljenika iz Zagreba koji su u većoj mjeri zaposleni u tercijarnom sektoru djelatnosti.

Zanimljivo je da više od 50 % radne snage Zaprešića putuje na rad u druga mjesta, odnosno većinom u Zagreb, iako je ponuda radnih mjesta u Zaprešiću veća od broja zaposlenih. Glavni razlozi te pojave su jednoličnost ponude radnih mjesta u Zaprešiću (prevladava industrija nemetala i kemijska industrija), činjenica da je većina doseljenika dobila stanove od svojih radnih organizacija lociranih u Zagrebu, te relativno mala udaljenost i dobre prometne veze sa Zagrebom koji ima vrlo bogatu i raznovrsnu ponudu radnih mjesta.

Udio dnevnih migranata u korelaciji je s godinom izgradnje stanova, tako da najviše migranata ima u naselju Sjever i novim zgradama u centru Zaprešića, a najmanje u područjima individualne izgradnje. Vrlo nizak udio dnevnih migranata u nekim zgradama centra zaprešića odnosi se na stanove građene za radnike zaposlene u tvornici »Jugokeramika« i općini Zaprešić.

Unatoč relativno maloj udaljenosti od Zagreba, trajanje dnevne migracije često je dulje od dva sata u oba smjera, što se ne može smatrati zadovoljavajućim, a uzrok tome je situacija u javnom gradskom prijevozu. Tako u anketiranom lokalitetu CENTRA 22,3 % dnevnih migranata gubi pri dnevnom migriranju više od dva sata, u SJEVERU 43,7 %, a u MALEKOVIĆEVOJ 47,0 %.

U lipnju 1984. godine uveden je novi sistem vođenja javnog prigradskog prometa za područje Zaprešića. Umjesto prijašnjeg sistema kad su iz Zagreba linije za cijelo područje općine Zaprešić vođene direktno, sada vode samo do novog terminala u Zaprešiću, a za dalje putnici moraju presjedati. Iako je ta ideja sama po sebi dobra, zbog lokacije terminala u ulici Anke Butorac¹⁹ efikasnu vezu sa Zagrebom imaju samo stanovnici centralnog i južnog Zaprešića, dok je za ostale dijelove situacija pogoršana. Osobito je kritična situacija u naselju Sjever budući da je tamo broj dnevnih migranata vrlo velik, a kako se

Tablica 4 – Radnici društvenog sektora u privredi Zaprešića prema mjestu stalnog boravka 1984. god.

Naziv radne organizacije	Mjesto stalnog boravka									
	Zaprešić		Općina Zaprešić		Zagreb		Ostala mjesta		Ukupno radnika	
	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%		
»Mesoprodukt«	7	31,8	13	59,1	2	9,1	–	–	22	
»Agrokoka«	8	57,1	4	28,6	1	7,1	1	7,1	14	
»PPK«	5	27,7	10	55,7	2	11,1	1	5,5	18	
I SEKTOR	20	37,0	27	50,0	5	9,3	2	3,7	54	
»Jugokeramika«	610	27,7	947	43,1	126	5,7	516	23,5	2199	
»Karbon«	153	31,4	160	32,9	146	30,0	34	7,0	487	
»Montkemija«	66	21,8	107	35,7	124	40,9	6	2,0	303	
»Lanac«	9	19,1	34	72,3	4	8,5	–	–	47	
»Unija«	8	22,2	8	22,2	7	19,4	12	33,3	36	
»Elektra«	32	47,8	29	43,3	3	4,5	5	8,4	67	
II SEKTOR	878	28,0	1285	40,9	410	13,1	573	18,2	3139	
»Kogroz«	162	55,9	108	37,2	13	4,5	7	2,4	290	
»Unikonzum«	162	55,9	108	37,2	13	4,5	6	3,1	191	
»ZTP«	35	29,9	18	15,4	11	9,4	53	45,3	117	
Veterinarska stanica	7	53,8	6	46,2	–	–	–	–	13	
»Privrednik«	2	40,0	2	40,0	1	20,0	–	–	5	
III SEKTOR	291	47,2	226	36,7	33	5,4	66	10,7	616	
UKUPNO	1189	31,2	1538	40,4	447	11,7	640	16,7	3809	

Izvor: Matične knjige zaposlenih u radnim organizacijama Zaprešića

Napomene uz tablicu 4:

- u privredu zaprešića zbog teškoća oko pribavljanja podataka nije uvrštena Remontna radionica »ZTP«-a s oko 170 radnika
- mesna industrija »Mesoprodukt« uvrštena je u primarni sektor djelatnosti jer se OOUR »Ratarstvo« koji se nalazi u Zaprešiću bavi isključivo poljoprivrednom proizvodnjom
- komunalno-građevinska RO »Kogroz« uvrštena je u tercijarni sektor djelatnosti, zato jer većinu radnika čine komunalci, a samo manji broj građevinari
- od 162 radnika »Kogroza« s boravištem u Zaprešiću 98 ili 60,5 % od ovog broja stalno je prijavljeno da živi na području SR Bosne i Hercegovine, gdje odlaze preko vikenda. Dok borave u Zaprešiću, svi radnici su smješteni u samom hotelu »Kogroz« u blizini željezničke stanice Zaprešić. Isto vrijedi i za 13 ili 37,1 % od ukupno 35 radnika »ZTP«-a s boravištem u Zaprešiću, samo što su oni smješteni u željezničkoj nastambi, također uz željezničku stanicu Zaprešić

¹⁸ Popisi stanovništva 1961. i 1971. godine, Stanovništvo – djelatnost, rezultati za naselja, Beograd 1965. i 1974.

¹⁹ Lokacija autobusnog terminala označena je na slici 3.

stanovnici tog područja i dalje smatraju zagrepcanima, osjećaju se u velikoj mjeri oštećenima. Zato je u anketiranom lokalitetu SJEVER javnim gradskim prijevozom zadovoljno samo 24,0 % stanovnika, dok je u MALEKOVIĆEVOJ zadovoljno 55,3 %, a u CENTRU 84,1 %.

Budući da je autobus glavno prijevozno sredstvo dnevnih migranata, trebalo bi poduzeti određene korake da se ovi problemi ublaže. Prije nego što se riješi pitanje javnog gradskog prijevoza uvođenjem brze gradske željeznice, za što u Zaprešiću postoji niz pogodnosti, vrlo jeftin i efikasan korak bio bi produženje postojeće autobusne linije Zagreb – Zaprešić do naselja Sjever. Zbog velike koncentracije stanovništva u tom području taj zahvat bi imao puno ekonomsko opravdanje.

Dolazak radnika iz okolnih područja na rad u Zaprešić nema toliko utjecaj na kulturni pejzaž naselja kao dnevna migracija iz Zaprešića u Zagreb, ali je jak njegov utjecaj na funkcioniranje privrede i razvoja naselja, a pomaže i boljem razumijevanju centralnih funkcija i dosegu utjecaja u okolici. Opća je karakteristika dnevnih migranata na radu u Zaprešiću znatno niža kvalifikacijska struktura od migranata na relaciji Zaprešić – Zagreb, u skladu sa prevladavajućom strukturom privrede Zaprešića u kojoj prevladava industrija nemetala i kemijska industrija.

Iz tablice 4 je vidljivo da više od dvije trećine radnika u privredi Zaprešića dolazi iz drugih mjesta, te da je njihov udio najveći u sekundarnom, a najmanji u tercijarnom sektoru privrede. Najviše radnika iz samog Zaprešića ima u radnim organizacijama izrazito orijentiranim za naselje kao što su komunalno-gradevinska RO »Kogroz«, Veterinarska stanica, elektrodistribucija »Elektra« i trgovina na veliko i malo »Unikonzum«. Najviše radnika iz okolice ima u industrijama dislociranim iz Zagreba kao što su »Lanac«, »Montkemija« i »Unija«, gdje je ujedno i najviše migranata iz Zagreba.

Radnika s područja općine Zaprešić osim Zaprešića ima mnogo u skoro svim radnim organizacijama. Oni u svojim naseljima nemaju dovoljno radnih mjesta, a kako su im kvalifikacije uglavnom niske i materijalni prohtjevi manji zbog života u ruralnoj sredini, spremni su prihvatiti slabije plaćena radna mjesta i teže uvjete rada karakteristične za industriju Zaprešića. Dodatni utjecaji su blizina Zaprešića, dopunsko bavljenje poljoprivredom, te utjecaj rodbinskih i drugih veza pri zapošljavanju.²⁰

Posebno je zanimljiv udio dnevnih migranata iz udaljenih područja izvan Gradske ZO Zagreb na radu u Zaprešiću.²¹ Većina tih radnika dolazi s područja Hrvatskog zagorja i koncentrirani su u samo tri radne organizacije – »ZTP«, »Unija« i »Jugokeramika« gdje čine više od 20 % radnika, dok ih ni u jednoj drugoj radnoj organizaciji nema više od 10 %.

U slučaju »ZTP«-a uzrok ove pojave je jaka unutarnja fluktuacija radne snage, mogućnost korištenja besplatnog željezničkog prijevoza, te lokacija radnog mjesta uz željezničke stanice. U slučaju »Unije« presudna je lokacija pogona uz željezničku stanicu Novi Dvori gdje je željeznica jedini oblik javnog prijevoza, što je privuklo velik broj migranata iz područja Hrvatskog zagorja koje je tradicionalno vezano za željeznicu.

Kod tvornice »Jugokeramika« presudna je bila veličina tvornice, te činjenica da je 1953, kad je osnovana, postojao golemi višak radne snage u Hrvatskom zagorju. Zbog povoljne lokacije tvornica je bila za Zagorce vrlo atraktivna, a s vremenom stvorena tradicija rada u »Jugokeramici« se i dalje produbljivala. Dobra organizacija prijevoza radnika na posao i s posla tvorničkim autobusima omogućila je da radnici s područja Stubice, Zaboka i Klanjca ne troše više od dva sata za dnevno migriranje u oba smjera.

5. NASELJE KAO OPSKRIBNI CENTAR

Zaprešić je 1971. godine bio centralno naselje četvrtog reda, odnosno područni centar²². Kako je u međuvremenu dobio mnoge funkcije višeg ranga, može se uskoro očekivati njegovo prerastanje u mikroregionalni centar, odnosno centar III reda. Nove funkcije, uglavnom u području trgovine i usluga (specijalizirane trgovine, banke, osiguravajuća društva itd.) Zaprešić nije dobio zahvaljujući planskom razvoju, već je to posljedica fizičkog rasta naselja.

Prema prostornom planu²³, Zaprešiću od funkcija mikroregionalnog značaja nedostaju dom umirovljenika, sportsko-rekreacioni centar, hotel i srednja škola. Prva tri spomenuta objekta trebala bi biti izgrađena u sklopu sudjelovanja Zaprešića u organiziranju sportske manifestacije Univerzijada 1987. u Zagrebu, tako da je glavna prepreka prerastanju Zaprešića u središte višeg ranga nedostatak srednje škole. O tome će biti više riječi prilikom razmatranja obrazovnih funkcija naselja. U svakom slučaju ima elemenata za prerastanje Zaprešića u mikroregionalni centar, makar s nepotpunim centralitetom.

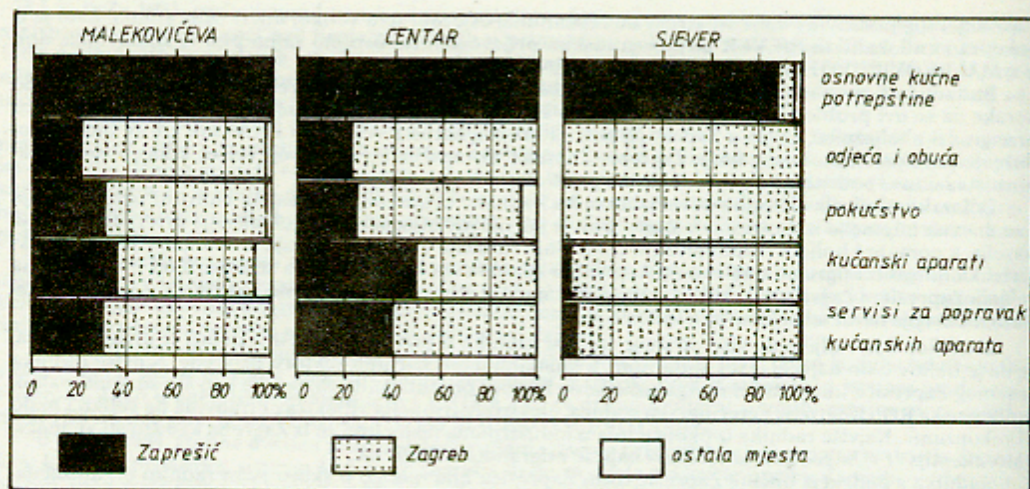
Za konkretnu ponudu opskrbe i usluga u Zaprešiću karakteristično je da su zastupljene skoro sve glavne vrste specijaliziranih prodavaonica i obrtničkih radionica, ali za svaku specijalnost uglavnom samo jedna ili najviše dvije prodavaonice, odnosno radionice. Većina trgovačko-uslužnih djelatnosti koncentrirana je u centru Zaprešića, dok su u naselju Sjever one razvijene vrlo slabo.

20 Utjecaj rodbinskih i drugih veza pri zapošljavanju vidljiv je na primjerima izrazitog usmjerenja pojedinih naselja na rad u određenu radnu organizaciju Zaprešića. Tako je od 437 migranata u privredi Zaprešića iz naselja Jakovlje čak 136 zaposleno u »Jugokeramici«, a u ostalim RO samo 1 radnik iz Oborova 48, a u ostalim RO 2 radnika. Nasuprot tome, od 69 migranata iz Savskog Marofa 63 rade u »Karbonu«, a u ostalim RO 6 radnika itd.

21 Od ukupno 640 radnika iz ostalih mjesta u privredi Zaprešića (sva područja izvan općine Zaprešić i uzeg dijela Zagreba) 267 radnika ili 41,7 % dolazi iz općine Donja Stubica, 223 radnika ili 34,8 % iz općine Zabok, 65 ili 10,2 % iz općine Klanjec, 29 ili 4,5 % iz općine Zlatar-Bistrica, 24 ili 3,8 % iz općine Samobor, 14 ili 2,2 % iz općine Krapina, 8 ili 1,3 % iz općine Velika Gorica, 4 ili 0,6 % iz općine Brežice, 3 ili 0,5 % iz općine Jastrebarsko, 2 ili 0,3 % iz općine Sisak i 1 radnik ili 0,2 % iz općine Križevci.

22 Crkvenčić I., Statistička i funkcionalna klasifikacija naselja SR Hrvatske, Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske, Zagreb 1976, str. 19.

23 Prostorni plan općine Zaprešić – Razvoj, Urbanistički zavod grada Zagreba, Zagreb 1982, str. 64.

Slika 5. Domaćinstva odabranih dijelova Zaprešića prema mjestu kupovanja osnovnih kućnih potrepština, odjeće i obuće, pokućstva, kućanskih aparata i korištenja usluga za popravak kućanskih aparata 1984. godine

Figure 5. Households of selected parts of Zaprešić according to provision of merchandise, clothes and shoes, furniture, home appliances and use of repair services for home appliances in 1984.

Ipak je velika većina stanovnika Zaprešića bez obzira na mjesto stanovanja izrazito nezadovoljna opskrbom i uslugama u naselju. Ovim sektorom djelatnosti zadovoljno je 24,0 % stanovnika lokaliteta MALEKOVIĆEVA, 17,3 % SJEVERA i 12,6 % CENTRA. Stanovnici CENTRA su zbog bolje dostupnosti najviše orijentirani na trgovinu i usluge Zaprešića, pa su stoga i najosjetljiviji na njene nedostatke. Primjedbe se najviše odnose na slab izbor robe u postojećim trgovinama, više cijene od zagrebačkih, sprost rada obrtnika itd. U ugostiteljstvu se osjeća nedostatak kvalitetnijih lokala, a kulturno-zabavnog života gotovo da i nema. Iz ovih podataka je očito da trgovačko-uslužne djelatnosti prilično zaostaju za općim razvojem naselja, čemu je glavni razlog nedostatak tradicije vršenja centralnih funkcija.

Iako bi s obzirom na veličinu i privrednu moć trebao biti opskrbeni i uslužni centar vrlo prostranog područja, Zaprešić nije u stanju pružiti mnoge usluge niti vlastitom stanovništvu. Njegov je utjecaj na okolicu zato znatno slabiji nego što je npr. utjecaj Samobora ili Velike Gorice. Izvjestan utjecaj Zaprešića kao opskrbenog centra osjeća se samo u dijelu općine zapadno od rijeke Krapine, dok se jedine usluge koje zaprešić vrši na cijelom općinskom području odnose samo na aktivnosti vezane uz funkciju administrativnog središta općine i pružanje usluga Doma narodnog zdravlja.²⁴

S obzirom na niz komparativnih prednosti u odnosu na Samobor i Veliku Goricu – prometni položaj, količinu i cijenu građevinskog zemljišta, privredni potencijal, vodoopskrbu, ekološke karakteristike itd. – Zaprešić bi trebao što prije riješiti probleme opskrbe i usluga ako želi vršiti ulogu središta šireg prostora. Pri tom valja naglasiti da je doseg utjecaja Samobora i Velike Gorice limitiran općinskim granicama, dok Zaprešić ima mogućnost utjecaja izvan njih, na južni dio Hrvatskog zagorja koji mu prirodno gravitira, a osim Zaboka nema središta koje bi mu moglo konkurirati.

Dok se problemi opskrbe i usluga ne riješe, i dalje će se velik dio stanovnika Zaprešića koristiti uslugama Zagreba, čak i u slučajevima kad su iste usluge zastupljene u ponudi Zaprešića. To se posebice odnosi na stanovnike naselja Sjever koji su od ranije naviknuti na trgovačko-uslužnu ponudu Zagreba, a i ponuda Zaprešića im je zbog udaljenosti i loših prometnih veza teško dostupna. Nasuprot njima, starijedioci će se u većoj mjeri i dalje koristiti uslugama Zaprešića bez obzira na poteškoće.

Rezultati ankete pokazuju da se stanovništvo lokaliteta MALEKOVIĆEVA uslugama Zaprešića koristi gotovo kao i stanovnici CENTRA, dok stanovnici SJEVERA daju prednost ponudi Zagreba, iako su podjednako udaljeni od središta Zaprešića kao i osobe iz MALEKOVIĆEVE. Tako npr. odjeću i obuću u Zaprešiću kupuje 16,7 % domaćinstava MALEKOVIĆEVE i 21,4 % CENTRA, a pokućstvo 30,0 % domaćinstava MALEKOVIĆEVE i 25,0 % CENTRA. Sva domaćinstva lokaliteta SJEVER (100 %) ove artikle nabavljaju u Zagrebu. Situacija slična i s mnogim drugim robama i uslugama.

²⁴ Malčić A, Centralne funkcije i prometne veze naselja Središnje Hrvatske, Geografsko društvo Hrvatske, Zagreb 1981, karte 1-30

Navedeni podaci dovoljno zorno pokazuju da su mogućnosti prodaje roba i usluga u Zaprešiću izuzetno velike, ali nažalost neiskorištene, što znači da bi za to odgovorne strukture društva trebale razvoj trgovine i usluga maksimalno poticati. Za razvoj tih djelatnosti sigurno bi se našlo ekonomsko opravdanje, što bi kasnije omogućilo jačanje utjecaja Zaprešića u prostoru.

6. NASELJE KAO OBRAZOVNI CENTAR

Uloga Zaprešića kao obrazovnog centra izrazito je slaba, jer je u njemu moguće dobivanje samo osnovne naobrazbe. Nedostatak srednje škole ujedno je i najveća zapreka prerastanju Zaprešića u centar višeg reda. Pri tom je posebno zanimljivo da je u Zaprešiću od 1961. do 1970. godine postojala Ekonomska srednja škola, u vrijeme kad je naselje imalo oko 6000 stanovnika, a nema je danas kad se broj stanovnika približio 15 000. Najveći apsurd je da je glavni razlog ukidanja škole bio upravo porast stanovništva Zaprešića – Ekonomska srednja škola imala je svoje prostorije unutar Osnovne škole »Antun Augustinčić«, a ukinuta je jer je zbog velikog priliva čak osnovne škole za nju ponestalo prostora.²⁵

Tako danas više od 1500 srednjoškolaca s područja općine Zaprešić svakodnevno putuje na školovanje u Zagreb.²⁶ Daci iz naselja Zaprešić gube pri odlasku i povratku iz škole dnevno oko dva sata, a oni iz udaljenijih dijelova općine Zaprešić više od tri sata, što bi s obzirom na njihov ukupan broj bio dovoljan razlog za osnivanje srednjoškolskog centra. Za to je zainteresirana i zaprešićka privreda u kojoj prevladava industrija nemetala i kemijska industrija i čiji se utjecaj osjeća i izvan općine Zaprešić. Tako je u planovima razvoja naselja predviđeno osnivanje politehničko-kemijskog obrazovnog centra, no s obzirom na ekonomske poteškoće veliko je pitanje kad će ti planovi biti ostvareni.

Stupanj naobrazbe stanovništva Zaprešića znatno je viši od onog u općini Zaprešić, a kao i kod prethodnih funkcija uvjetovan je doseljavanjem novog stanovništva iz Zagreba. Razlike između pojedinih dijelova naselja su međutim vrlo velike – tako je obrazovni stupanj starijih dijelova naselja bliži strukturi općine Zaprešić, a novijih dijelova gdje je zastupljena društvena izgradnja stanova obrazovnoj strukturi Zagreba. Visok udio kvalificiranih i visokokvalificiranih radnika ukazuje na prevladavanje industrije u privredi Zaprešića, odnosno velik broj industrijskih radnika.

Tablica 5 – Stanovništvo Zaprešića i Zagreba staro 15 i više godina prema školskoj spremi 1981. godine

Školska sprema	Naselje Zaprešić		Općina Zaprešić		Zagreb (uži)	
	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%
Bez školske spreme	210	3,4	1 518	5,8	14 080	2,7
Nezavršena OS	1 610	26,0	10 981	42,0	107 443	20,6
Osnovna škola	1 208	19,5	4 663	18,0	90 374	17,2
Škola za KV i VKV radnike	1 384	22,3	5 061	19,5	99 791	19,0
Srednja stručna sprema	1 218	19,7	2 759	10,6	126 328	24,1
Viša i visoka						
stručna sprema	490	7,9	779	3,0	79 652	15,2
Nepoznato	77	1,2	290	1,1	6 453	1,2

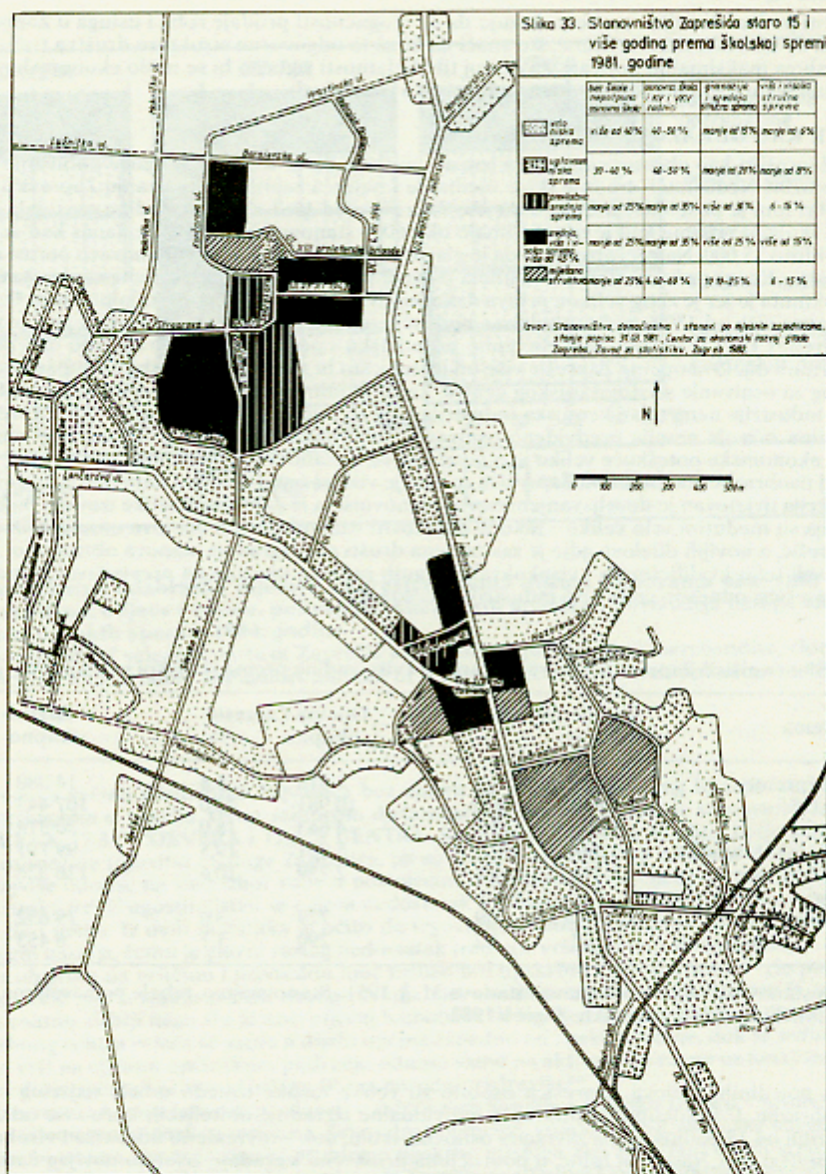
Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31. 3. 1981., Stanovništvo, tabele po naseljima, Republički zavod za statistiku, Zagreb 1982.

Između pojedinih dijelova Zaprešića osobito su velike razlike između udjela najvišeg i najnižeg stupnja naobrazbe. U cjelokupnom području individualne izgradnje obiteljskih kuća više od 30 % stanovnika starijih od 15 godina nema završenu osnovnu školu, dok istovremeno udio više i visoke stručne spreme ne prelazi 8 %. Nasuprot tome, u područjima društvene izgradnje, osobito novijeg datuma, broj osoba bez škole ili sa nezavršenom osnovnom školom svugdje je manji od 25 %, a udio više i visoke spreme veći od 10 %. Izuzetak je samo nekoliko zgrada u kojima su građeni mali i jeftini stanovi za stambeno najugroženije kategorije stanovništva, pa se radi o osobama prosječno nižih primanja, a tako i nižeg stupnja naobrazbe.

Obrazovna situacija u području nizova kuća potvrđuje teoriju da je viši stupanj naobrazbe stanovnika u korelaciji sa boljim imovnim stanjem vlasnika kuća. Svi stanovi u kućama u nizu imaju tri ili više soba, pa je tu zastupljeno prosječno imućnije stanovništvo koje je najčešće i bolje naobraženo. Radnici na privremenom radu u inozemstvu i povratnici također su boljeg materijalnog stanja, unatoč prosječno vrlo niskog stupnja naobrazbe, ali je razumljivo da ne mogu dobiti stan u društvenom vlasništvu. Oni ionako više vole sami graditi kuće nego kupovati gotove stanove, pa su stoga koncentrirani u četvrtima individualne izgradnje, ponajviše u jugoistočnom dijelu Zaprešića.

²⁵ Podaci dobiveni u razgovoru s direktorom Osnovne škole »Antun Augustinčić«.

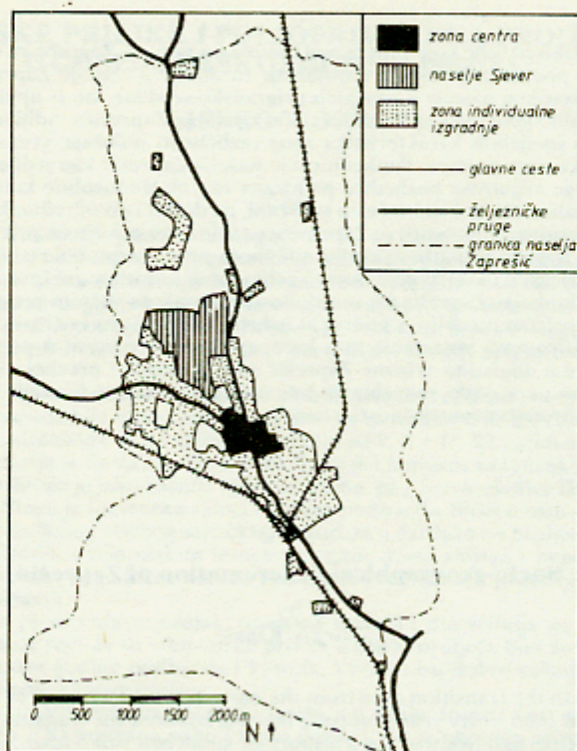
²⁶ Prema popisu stanovništva iz 1981. godine u općini Zaprešić je bilo 1270 srednjoškolaca. S obzirom na dobnu strukturu stanovništva općine iz 1981. i snažno doseljavanje zadnjih godina, tokom 1984. je broj srednjoškolaca sigurno prešao 1 500.

Slika 6. Stanovništvo Zapešića staro 15 i više godina prema školskoj spremi 1981. godine
Figure 6. Population of Zapešić (15 years and older) according to their level of education in 1981.

7. SINTEZA FAKTORA SOCIJALNOG ZONIRANJA ZAPEŠIĆA

Proučavanje suvremenog razvoja Zapešića i njegovo socijalno-geografsko diferenciranje navode na zaključak o postojanju zona različitih socijalno-geografskih karakteristika. Postanak triju međusobno bitno različitih zona posljedica je suviše naglog razvoja Zapešića posljednjih godina, a ujedno i uzrok mnogobrojnim unutarnjim konfliktima. Iako se neke razlike nikad neće moći potpuno izbrisati, do približavanja ovih zona morat će doći u interesu prosperiteta Zapešića kao modernog i dinamičkog gradskog naselja.

Slika 7. Podjela Zaprešića na zone različitih socijalno-geografskih karakteristika
 Figure 7. Division of Zaprešić into the zones of different social-geographic characteristics

Tri zone međusobno različitih socijalnih karakteristika bi bile: 1. Zona centra, 2. Naselje Sjever i 3. Zona individualne izgradnje

1. ZONA CENTAR zauzima prostor nebodera i zgrada od tri do šest katova na vrlo malom, ali gusto naseljenom prostoru oko središnjeg gradskog trga u Zaprešiću. Ovo područje je dosta ravnomjerno naseljavano od 1965. godine do danas i krajem 1984. je tu živjelo oko 2700 stanovnika. Stanovništvo je većinom doseljeno iz raznih područja, ali se osjeća stanovnicima Zaprešića, u njemu se opskrbljuje i zadovoljava većinu društvenih potreba. Dio žitelja je nezadovoljan mnogim aspektima življenja u Zaprešiću, od opskrbe, uvjeta stanovanja do rada društveno-političkih organa, ali i pokazuje interes za rješavanje tih problema. U ovoj zoni je koncentrirano najviše pojedinaca koji upravljaju razvojem Zaprešića i osjećaju odgovornost za njegovu budućnost.

2. NASELJE SJEVER nalazi se na dosta prostranom području sjeverozapadno od centra Zaprešića i udaljeno od njega 1–2 km, a sastoji se od blokova zgrada od tri do pet katova i kuća u nizu. Najveći dio naselja izgrađen je zadnjih pet godina i naseljen doseljenicima iz Zagreba – krajem 1984. je tu živjelo oko 5 300 stanovnika. Stanovnici ove zone ne smatraju se Zaprešićanima, već Zagrepčanima, a većina zaposlenih u Zagrebu radi, opskrbljuje se i zadovoljava većinu svojih društvenih potreba. Zbog toga stanovnici naselja Sjever imaju u odnosu na ostale stanovnike Zaprešića najviše prohtjeva u pogledu društvenog standarda, iako je njihov standard u prosjeku najviši u naselju. Budući da većinom nisu emotivno vezani za Zaprešić i ne žele sudjelovati u rješavanju problema naselja u cjelini, ne mogu ni ostvariti poljne kontakte sa domaćim stanovništvom.

3. ZONA INDIVIDUALNE GRADNJE zauzima sav preostali zapadni, istočni i južni dio Zaprešića. Cijeli prostor je uglavnom ravnomjerno izgrađen od drugog svjetskog rata naovamo i tu je krajem 1984. godine živjelo oko 5 800 stanovnika. Prosječni stupanj naobrazbe žitelja ove zone je dosta nizak, a tu su koncentrirani gotovo svi starosjedioci, osobe koje se bave poljoprivredom kao dopunskim zanimanjem i obitelji radnika na privremenom radu u inozemstvu uključujući povratnike. Velik dio zaposlenih radi u Zaprešiću i tu zadovoljava i većinu opskrbnih potreba. Opći problemi Zaprešića stanovnike ove zone ne zanimaju previše zbog zaokupljenosti lokalnim komunalnim problemima – neasfaltiranim ulicama i nedostatkom kanalizacije. Zato se osjećaju u velikoj mjeri zapostavljenima u odnosu na doseljenike i prema njima su dosta nepovjerljivi jer oni tih problema nemaju, a ne žele sudjelovati u njihovom rješavanju na razini cijelog naselja.

8. ZAKLJUČAK

Zaprešić je prigradsko naselje koje svoj razvoj temelji na potrebi Zagreba za širenjem u okolici i jačanjem svog utjecaja u prostoru. U toku je najsnažnije razdoblje u razvoju Zaprešića, odnosno prijelaz do nedavno nevažnog seoskog naselja u značajno prigradsko središte, što je ujedno i uzrok mnogobrojnim promjenama socijalno-geografskog karaktera. Raslojavanje Zaprešića vidljivo je i u prostoru jer nastaju zone raznovrsnih socijalnih karakteristika zbog različitosti položaja, vremena izgradnje, uloge u prostoru i karakteristika stanovništva. Funkcioniranje naselja Zaprešić kao jedne cjeline time je znatno otežano, što ima i mnoge negativne posljedice po njegov razvoj. Međusobno komuniciranje stanovnika različitih zona vrlo je slabo, interesi su im često suprotni, pa dolazi i do određenih socijalnih konflikata.

Unatoč svim problemima, stanovništvo Zaprešića se vrlo brzo povećava, privreda jača, a raste i značaj naselja u prostoru. Naselje to može zahvaliti odličnom prometnom položaju, uvjetima za gradnju i mogućnošću širenja utjecaja u okolici gdje postoji veliki višak radne snage. Ipak, zbog nedostatka tradicije vršenja centralnih funkcija, Zaprešić još uvijek dosta zaostaje za sličnim prigradskim središtima Samoborom i Velikom Goricom, osobito u području uslužnih djelatnosti i očitovanja utjecaja na prostor koji mu gravitira. S obzirom na postojanje niza komparativnih prednosti u pogledu budućeg razvoja, može se očekivati da će u dogledno vrijeme Zaprešić stići, a možda i preći ostale prigradske centre okolice Zagreba. Da bi se to postiglo, potrebno je jače razvijati centralne funkcije i koliko je maksimalno moguće, prevladati unutrašnje proturječnosti u naselju.

Summary

Socio-geographical differentiation of Zaprešić

by
Zoran Klarić

Zaprešić is located in the transition area from the narrower urban region of Zagreb into the area of Hrvatsko zagorje. In less than thirty years Zaprešić has materialized the transition from a typically agricultural settlement of little significance into a important suburban small town with nearly 15,000 inhabitants. From all the functions that Zaprešić performs in the area, the most important one is the housing function, while the functions of work, provisioning and education are mostly the consequence of processes caused by housing development and strong immigration. The investigation of these functions indicates the appearance of marked inner social-geographic differentiation of the settlement. Three zones of mutually different characteristics can be pointed out:

1. The central part of Zaprešić is an area of highrise buildings with flats in public property built gradually since 1965 until now. The population has for the most part come from different regions, but feels to be inhabitants of Zaprešić and wishes to take part in solving all the problems of development in their settlement.
2. The settlement North is located north-west of the Zaprešić center and consists of highrise buildings and row houses built mostly during the last five years and is inhabited by settlers from Zagreb. The inhabitants of this zone do not consider themselves to be inhabitants of Zaprešić, but of Zagreb, where they work, make their supplies and satisfy most of their social needs.
3. The zone of individual construction of family houses covers the remaining western, eastern and southern part of Zaprešić and the building there has been going on since World War II. We have here the biggest number of aborigines, the lowest level of average education, and all the area is not very interested in solving the problems of development in Zaprešić due to many unsolved communal problems.

The difference between this three zones and the social conflicts that come as a consequence represent certain difficulties in the development of Zaprešić, but the prosperity of the settlement is evident, due to its excellent traffic position and building possibilities. For the future, it is necessary to pay more attention to the deuce on the surrounding area, which for the moment has not attained a satisfactory level of progress.